

מנהיגות אמיתית בשעות משבר

בשבוע זה בו אנו קוראים פרשת כי תשא, פרשת המשבר הקשה ביותר שפקד את עמנו במהלך תולדותינו, מן הראוי להתבונן במשמעותו לאור העובדה שהקב"ה הבטיח 'וביום פוקדי וגו'. עמנו היוצא ממצרים לאחר נסים ונפלאות, התכונן אט אט לשיא ההתרחשויות, למתן תורה, התקדש על מנת לקבלה, ציפה ארבעים יום עד באו של המנהיג הגדול והדגול, אותו מתווך מיוחד שבין שמים וארץ, והנה שבין רגע הוא עובר בן רגע לקצה השני, לטומאה הנוראה: השקיעה בעבודה זרה. מעבר חד וקצוני זה הוא מצד אחד מוזר, אבל מאידך לצערנו הרב קורותינו בארצנו, בעיקר בבית ראשון, רצופות מעברים חדים מסוגו. אבל מעבר לפתאומיות לש השינוי הקיצוני בעמדה, עוד יותר מוזר הוא אופן התרחשותו.

באמתלת איחור משה רבינו, "כי בושש משה לרדת מן ההר", פונה העם אל אהרן "קום עשה לנו אלוקים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו". אבל פנייתם זו אינה מעניין בעייתם ואינה מהווה פתרון לאותה בעייה. הלא אם משה רע"ה המנהיג הדגול נעלם, מן הראוי לדרוש מינויו של מנהיג חדש, של מחליף, אבל לא בחירת אלהות חדשה! מדוע א"כ מבקש העם "עשה לנו אלוקים"? ועוד, אם הם כבר העם פונה לאהרון, ומסתמא מפאת מעמדו הבכיר והיוקרתי בעיניו, מדוע אינו מציע לו, הוא ששימש כבר מקדמת דנא כמנהיג במצרים, את ההצעה הטבעית ביותר המתבקשת בנסיבות כאלה, למלא את מקום אחיו? ותמיהה נוספת מעורר התיאור התורני: בקשתם הייתה מאד כוללנית, אלהות חדשה, ולכאורה ללא העדפה מיוחדת מצדם, ואהרן בוחר לעשות עגל דוקא. ואמנם לא רק פרשנותם של חז"ל, אלא התורה עצמה מעידה 'ויצא העגל הזה', כאילו יצא מעצמו, אבל מדוע עגל דוקא? ואף אם בקשת העגל יצאה מפורשות מפי העם מבלי שהתורה תטרח לציין זאת, כפי שוקרא לעיתים מסיבות הקשורות למגמות החינוכיות של התורה, השאלה תתיצב ביתר חריפות: מדוע עגל ומדוע מזהב? ועל כל זה מתווסף הכאב הנורא שחש כל מי שידוע להתייחס נכונה לדמותו האצילה זו של אהרון כראוי לה, לנוכח העובדה שהוא הסכים ל'שתף פעולה' עם הגרוע מכל מבחינה רוחנית, הוא המייצג אותה כל כך?! ואמנם רבותינו הבהירו לנו עקרון ועובדה: בהמולה העצומה של משעה העגל, ניסה אחיינו חור לעמוד על העקרונות

ולהוכיח את ההמון המשולהב, ושילם בחייו, ואהרון מבין שגורלו עלול להיות זהה. 'תנו להמון גוויה' היא נחלת כל המהפכות הסוערות, ומרגע שדם מתחיל לזרום במהלך מהפכני, שום שכל ישר ושום הגיון אינם פועלים עוד. לא היה צריך לחכות לרובספייר ול'טרור' של המהפכה הצרפתית כדי להבין זאת. לא מדובר מצדו בפחד של אדם משורות ההמון. מנקודת ראות תורתנו, דור ההורג כהן גדול אין לו חלק לעולם הבא, וזה הוא מוכן למנוע בכל מחיר, אף במחיר עתידו הרוחני. כל משפחתו חונכה על ברכי מסירות נפש זו, אביו עמרם, אחיו משה, ואחותו מרים. ובכל זאת עדיין אנו חשים אי סיפוק מתשובתם זו. הלא רבותינו עצמם קבעו במסכת שבת (ד.) שאין לאדם לעבור עבירה קטנה כדי להציל את חבריו מעבירה גדולה יותר!¹

לכל התמיהות האלה שהמחזה המדאיב עורר יש פשר, והוא מסתכם ברעיון אחד בלבד: תביעת העם היתה תביעה מודרנית להפליא, מרחיקת לכת מבחינת תקופתם, כה מרחיקת לכת שבקושי דורנו מסוגל לקולטה. הפנייה לאהרון לא הייתה כה תמימה, היא הייתה מתממת. הלא כעדות חז"ל הוא היה איש אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. לא איש מנהיגות קשה ותובענית היה, אלא איש קדושה, מגדל אור חי המאיר את החברה, וכולם התרשמו מדמות מופת זו. והעם שחש זאת היטב פנה אליו וטען: אהרון, הלא ידעת שמשה רבנו איש גדול היה. אין אנו ח"ו כופרים בשליחותו. מודים אנחנו שהוא 'אשר העלנו מארץ מצרים', אבל הוא לא היה רק מנהיג פוליטי, אלא גם מנהיג דתי, וככל מנהיג דתי שהוא גם פוליטי, הוא אינו יכול שלא להיות תובעני, ותובענות זו יכולה בקלות להיות נושקת בקיצוניות. תגובותיו הקשות לאורך ההיסטוריה ברגעי משבר במדבר יוכיחו זאת. כשירד מן ההר ויראה את 'העם ברעה' הוא יצווה 'הרגו איש את אחיו ואיש את קרובו הרגו'. בשעה שקורח יערער על מנהיגותו הרוחנית-פוליטית הוא 'יתבע' מהקב"ה 'אם בריאה י'ברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם וכו'. בפרשת זימרי הוא יוקיע את מנהיגי ישראל נגד השמש. כאיש ההלכה הוא דורש כל הזמן סטנדרטים גבוהים, הוא המוכיח בשער ואינו נותן מנוח לאדם. ואף שהתרחשויות אלה הוא עדיין לא חווה העם, היה די לו בכל העימות וההתמודדות בין משה ובין פרעה, או בפרשת המן ועוד, כדי לעמוד על דמותו המיוחדת הגדולה אבל והתובענית של המנהיג הדגול. העם הבין. לא במקרה משה רע"ה התעכב מעבר לצפוי במפגש הנשגב עם ה': הוא חי בעולם אחר, עליון ונשגב. לא פלא שאינו ממחר לרדת. אבל מי יכול לעמוד בשאיפות כאלה? גישתו זו מערערת כל יציבות

¹ . שבת (ד.): וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך'.

של הגשמתם, יושב 'העם' לאכול ושתה ויקומו לצחק'. אבל לא מדובר בצחוק של ששון ומשחה אמיתית, אלא ידועים דברי רבותינו שלא היה בצחוק אלא זנות. לשאיפות הבונות את האנושות חומרית, ללא כל מגמת חוץ מאושרה עלי אדמה אין מוצא אחר משקיעה בתאוות שפלות, בזנות, דבר המוריד את האדם עד הדיוטה התחתונה. לא ישאר אז למשה רבנו אלא לשבור את אותם האבנים היקרות עליהן חרות דבר ה', שבחירתן כמסד לדבר ה', הוא בטוי לעושר המשמש את שהוא צריך לשמש בלבד, בסיס לרוחניות צרופה מתוך נחת ושלווה. את החומר ישבור, ושברי הלוחות ישארו מונחים בארון, במקום הקודש.

ללא חטא זה היה יכול להיות אחרת. כך בכל דור ודור, בכל עם ועם, בכל יחיד ויחיד יכול להיות אחרת. האידיאל אינו מהעולם הזה, אלא חורג ממנו בהרבה, זו תורת ה' אשר בפי משה רבנו.

ובכן זה בדיוק מה שתכננו לנו נחשלי עמנו בעת האחרונה: חיסול האידיאלים היהודים הנשגבים, האמוניים, התורניים, הציוניים, והחלפתם בחתירה לצבירת הון כלכלי נוסח הגלובליזציה. למחרתם נפגוש כבר את התוצאה הבלתי-נמנעת: כבמעשה העגל קמים לשחק צחוק אומלל ושפל, כדברי חז"ל. ולאלו מתוך הצבור התורני שנתנו ידם לעגל חדש זה ישאר רק לתת את הדין על שהביאו על העם חטאה גדולה זו. ואנו נמשיך מצדנו לדבוק ב'נעשה והנשמע' בכל לבנו.

הרב ד"ר אליהו רחמים זייני
ראש ישיבת ההסדר 'אור וישועה' חיפה²

במציאות, מפריעה לכל שקט, מפירה כל שאננות. היא טומנת בחובה 'סכנות' אדירות משום שבהכרח בתובענותה היא מזמינה מאבקים בעולם, מלחמות פנים וחוץ. ודלת העם, אותו חלק המכונה בדבריהם 'ערב רב' שאין בו את היכולת להבין מהות העם הנבחר ותפקידו, רועד מפחד ודאגה מאישיותו של משה רע"ה, ומאידיאליו הנשגבים. לדעתם החלושה, גישתמשה רע"ה מסוכנת לשלום החברה והעולם כולו, ומובילה בסופו של דבר להרס. בפנייתם אל אהרון גלומה הצהרה ברורה: אנו מעדיפים אישיות כשאשיותך אהרון, האוהבת שלום. היא בלי ספק תתרום יותר לאנושות. היא תשקוט מאבקים. אין אנו כופרים ח"ו בערכו של משה רע"ה. אם הוא היה בתוכנו היינו נשארים ללא ספק נאמנים לו, אבל עכשיו שאיננו, 'כל עכבא לטבא'. אין צורך במנהיג בשיעור קומתו אלא בעולם השואף למטרות נשגבות, ואנו רוצים להסתפק ביועץ מתאים, אשר יחליף אידיאלים בלתי-מציאותיים של משה רבנו ונשגבים מדיי לרוב העולם, וימצא דרך נכונה יותר מציאותית יותר לטובת האנושות כולה. דרך שתביא שלום עולמי ואושר כללי.

ובאשר ל'בחירת' העגל, היא משקפת יותר מכל את הרעיון היסודי העומד ברקע ההמון המשולהב והמלא תאוות: אין המאבקים צומחים בעולם אלא מתוך קנאת אנוש, שלזה אין מה שיש לחברו, שלעם מסויים חסר מה שיש לעם אחר שכנו. לכן, הפתרון האידיאלי נעוץ בהשגת מיטב האושר באמצעות מיטב העושר. אם מירב הטובה החומרית תושג, כי אז קשרי אנוש יהפכו לקשרים אינטרסאנטים באופן מתמיד שיעודדו כל אחד להיטיב עם הזולת, כי טובת הזולת תתורגם מיד לטובת המטיב עצמו. לצורך זה דרושה כלכלה ליברלית פתוחה, שתרקום קשרים בין-לאומיים, תכנס את האנושות כולה למשפחה אחת החותרת לקראת אידיאל משותף: הטובה החומרית לכל. זהו הכח האדיר הטמון ברכוש, וזוהי המשמעות של עגל זהב. הזהב כסמל העושר ועגל כסמל הכח. כשאושר העושר יבא לידי בטוי, לא נצטרך עוד מנהיגים פוליטיים, וכ"ש דתיים, המסכסכים בין בני אנוש. אידיאל החברה הליברלית הפתוחה יהפך לאידיאל העליון, "ואלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים". אין זה עוד משה רבנו, כי הוא היה רק אמצעי להכנת אושר אנושי זה, תחנת מעבר בתהליך הקידמה האנושית. זוהי החירות האמיתית ממועקה, מצרכים, ממאבקים.

ואהרן איש השלום התפתה לרעיון. הוא יודע שלא לזה חתר משה רבנו, אבל בכל זאת בדרכו בלימוד זכות הוא מזהה בשאיפת העם גרעין טוב שיש לכוון לקראת הטוב האמיתי ויש מקום ל'חג לה' מחר'.

ובאמת, מה רע כל כך בזה? ובכן, ממחרת החלומות האלו, בפרט לאחר תחושה מוצדקת או לא

² . הדברים אינם על דעת המוסד השני בו אני מועסק.